

AGENDA

Woensdag 24 oktober 1990 extra (zeer korte) ledenvergadering

Agendapunt: de verkiezing van een bestuurslid die als penningmeester gaat optreden. Het bestuur stelt aan haar leden voor te benoemen de heer R. Kuperus te Hilversum. Tegen-kandidaten kunnen schriftelijk bij het bestuur worden aangemeld vóór 17 oktober 1990.

De vacature is ontstaan door het voorgenomen vertrek van de heer en mevrouw Meijer uit het bestuur. De heer Kuperus is ambtenaar bij de gemeente Hilversum en werkzaam bij de accountantsdienst.

woensdag 24 oktober 1990 Het Station

Op deze ledenavond staat het station centraal. Tot de pauze zullen dia's vertoond worden van het oude station van Hilversum in al zijn glorie en luister, maar ook die van ontluistering en de recente sloop.

Na de pauze zal Ir C. Douma, hoofd afdeling gebouwen, stedenbouw en vormgeving van de Nederlandse Spoorwegen ons inleiden in de recente ontwikkelingen op het gebied van de stationsbouw. Uiteraard zal hij daarbij ook aandacht besteden aan het nieuwe station van Hilversum.

woensdag 28 november 1990 Het oude dorp en de arbeiderswoningen rond 1850

Een programma dat in het teken staat van de lustrumviering en de zojuist geopende tentoonstelling in het Goois Museum. Deze avond wordt de dorpskern rond 1850 nader bekeken. Dat doen we met dia's van de maquette van het dorp in 1850 en de daarbij passende beelden uit latere tijd.

Vervolgens zal mevrouw Drs I. van Koningsbruggen een inleiding houden over de arbeiderswoningen in Hilversum in de genoemde tijd.

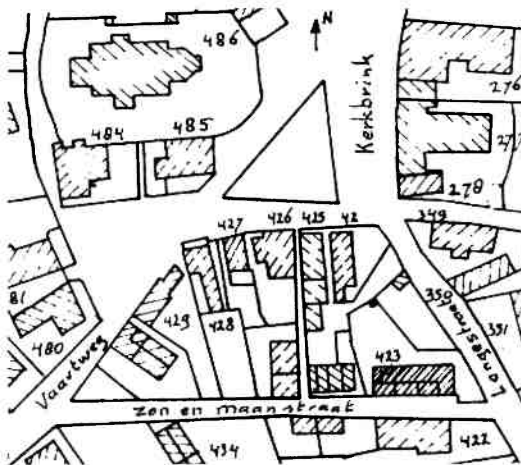
Mevrouw Van Koningsbruggen is als historica werkzaam aan de V.U. te Amsterdam. Zij is een van de auteurs van het boek dat ter gelegenheid van het lustrum verschijnt.

in december is er geen ledenavond

woensdag 9 januari 1991 Archeologie en historie van de gooise natuurgebieden

Het nieuwe jaar starten we, traditiegetrouw, met een gezamenlijke ledenavond van Albertus Perk' en de Archeologische Werkgemeenschap Naerdincklant. De fysisch-geograaf R. van Zweden en de archeoloog W. Wimmers vertellen ons het een en ander over de archeologische en historisch-geografische inventarisatie van de Gooise natuurgebieden.

Aan de hand van o.a. luchtfoto's en kaarten krijgen we een beeld van de invloed die de mens op het landschap uitoefende en dat wat je er nu nog van terugvindt.

De woningen van het oude dorp staan centraal in de tentoonstelling in het Goois Museum en in de lezing in 'De Akker' in november a.s.

VAN HET BESTUUR

Het is een goede gewoonte geworden om de leden in deze rubriek in kennis te stellen van wat het bestuur zoal bespreekt en doet. Hierbij dan een korte weergave van de besluiten die werden genomen op de bestuursvergaderingen van 13 juni en 4 september j.l.

In aanwezigheid van de nieuwe bestuursleden mevrouw Van Keijzerswaard en de heer Repko en de aspirant-penningmeester de heer R. Kuperus werd op 13 juni een grote agenda afgewerkt.

Door ziekte van een van de gesprekspartners is het voorgenomen overleg met de Stichting 'Hilversum, Pas Op!' uitgesteld. Het bestuur acht het van groot belang dat onze vereniging samen met de stichting druk blijft uitoefenen op de gemeente ten aanzien van het monumentenbeleid en de stedebouwkundige ontwikkelingen die op stapel staan. Met name zullen we ons met 'Pas Op' sterk maken voor het behoud van een stukje oud-Hilversum zoals dat in het Laanstraatbuurtje nog mogelijk is.

De voorbereidingen voor het lustrum vulden een groot deel van de avond. Een paar grepen uit het besprokene:

De opening zal definitief plaats vinden op 17 november. Voorafgaand aan de opening van de tentoonstelling "Hilversum anno 1850" zal een gerenommeerde wetenschapper op het gebied van de sociale en economische geschiedenis een lezing houden. Dat gaat gebeuren in Hof van Holland. Daar zal ook het eerste exemplaar van de lustrumuitgave "Hilversum anno 1850" worden uitgereikt aan de burgemeester, mevrouw Kraaijeveld.

Daarna moet een bronzen plaquette worden onthuld van Dr. J.F. van Hengel op de plaats waar vroeger zijn woonhuis stond, de apotheek naast het postkantoor aan de Kerkbrink. Het bestuur besluit de opdracht voor de bronzen plaat te doen uitgaan ondanks het feit dat de gemeente Hilversum de subsidieaanvraag nog niet honoreerde. Dit kan zij doen door een lening die ter overbrugging door één van de leden is toegesegd.

Na de onthulling van de plaquette zal de opening van de tentoonstelling in het Goois Museum plaatsvinden. Elders in dit nummer meer over

deze tentoonstelling, de activiteiten van de verschillende werkgroepen en de vorderingen van de maquette.

Het gaat goed met het ledenbestand. De grote toeloop kost wel meer inzet. Om de komende penningmeester te ontlasten wordt een voorstel gedaan om de ledenadministratie elders onder te brengen. Het voorstel zal worden uitgewerkt en van een naam voorzien.

Tot slot van de bestuursvergadering in de voorzomer wordt nog eens gesuggereerd de naamgeving van het nieuwe streekziekenhuis aan te kaarten. Zoals bekend leed de poging van het bestuur om het ziekenhuis naar Dr. Van Hengel te vernoemen enkele jaren geleden schipbreuk. Toch lijkt het laatste woord hierover nog niet gesproken.

Natuurlijk stond het bestuur op de vergadering van 4 september j.l. stil bij het overlijden van Dr. De Lange tijdens de vakantieperiode. De dankbaarheid voor wat hij voor onze vereniging betekend heeft wordt elders in dit nummer door de voorzitter verwoord.

In grote lijnen werden ten aanzien van de komende lustrumviering de puntjes op de i gezet. Het boek "Hilversum, anno 1850" dat gelijk met de opening van de tentoonstelling het daglicht zal zien vordert. Jan van Herpen fungeert als eindredacteur en is samen met een redactieteam druk bezig de artikelen van een groot aantal schrijvers te amanderen en te corrigeren. Het zal een populair-wetenschappelijk boekwerk worden met naar schatting 175 pagina's. De maquette-bouwers zijn druk bezig, maar er moet nog heel veel gebeuren.

Er worden besluiten genomen over de tekst van de gedenkplaat, de uitvoering van de affiche en nog vele andere zaken. Uw bestuur is er druk mee.

Omdat dit nummer van EP toch een keer moet verschijnen en niet alle details van de lustrumviering bekend zijn, wordt besloten dat de leden kort voor de opening van 17 november door middel van een brief nadere mededelingen zullen ontvangen.

J.E.L.

IN MEMORIAM P.W. DE LANGE

Op 17 juli 1990 overleed in Hilversum na een kort ziekbed op 103-jarige leeftijd de heer Pieter Willem de Lange.

De Hilversumse Historische Kring 'Albertus Perk' heeft daarmee zijn nestor verloren! Een man die, zolang als onze kring bestaat, zich op inspirerende en deskundige wijze verdienstelijk heeft gemaakt.

Wars als de heer De Lange was van alle persoonlijke hulde, is het ons bestuur toch gelukt hem onze dankbaarheid te betuigen. Zo accepteerde hij bij gelegenheid van zijn honderdste verjaardag het ere-lidmaatschap van onze vereniging.

Wat zijn we blij dat wij op 20 januari van dit jaar nog in de gelegenheid waren om de heer De Lange het eerste exemplaar te mogen overhandigen van het door hem geschreven boek "Grepn uit Hilversums historie van 900-1800". Het was zijn laatste publikatie waarin veel van zijn eerdere artikelen over Hilversums historie werden samengevat.

Bij die gelegenheid heeft ons bestuurslid, de heer Jan Lamme, nog eens in een toespraak

het leven en werk van de heer De Lange belicht. Ik verwijs u graag naar de tekst van die toespraak die in het eerste nummer van de jaargang 1990 van 'Eigen Perk' werd opgenomen.

Temidden van zijn familie en goede bekenden kwam toen vooral in zijn dankwoord de mens De Lange ons zo ontroerend nabij toen hij, bijna sprakeloos, bekende dat de periode in Hilversum de gelukkigste van zijn lange leven was geworden. Hij had er vrienden gevonden!

Wij zullen zijn trouw en belangstelling missen zoals die tot uiting kwam in de bezoeken aan de ledenavonden. Ook op de laatste ledenavond in mei j.l. was hij present. Toen ik hem op die avond thuis bracht verontschuldigde hij zich dat hij zo traag werd!

In onze herinnering blijft zijn markante persoon levend. Aan mevrouw De Lange en de familie wensen wij moed en sterkte toe voor de toekomst.

Piet Timmer, voorzitter 'Albertus Perk'

De werkgroep 'Hilversum, 1850'

Nu de lustrumviering nadert lijkt het goed om wat meer informatie te geven over het werk dat hiervoor gedurende de afgelopen jaren is gedaan. Over de werkgroep die de maquettebouw voorbereidde vindt u elders in dit nummer meer informatie van de hand van de heer Ed van Mensch. Voor informatie over de werkgroep 'Hilversum, anno 1850' is uw redacteur te rade gegaan bij twee leden van de werkgroep te weten de heer W. Pott en mevrouw T. Verdegaal-Ruhe, die sinds januari 1989 ook als voorzitter fungeert.

Het idee

Kort na de vorige lustrumviering die in het teken stond van de herdenking van Dr Van Hengel leverde Joop Reinboud al het idee voor de nieuwe lustrumviering, dat door het bestuur in principe als uitgangspunt werd genomen. Reinboud had

al enig onderzoek gedaan en het voorbeeld gegeven op welke manier gegevens over Hilversum rond 1850 konden worden verzameld. Helaas overleed hij kort daarna.

Het bleek geen eenvoudige opgave te zijn om door te gaan op de door hem ingeslagen weg die moest leiden tot een beter inzicht hoe Hilversum er rond 1850 uitzag. De maquette was het uiteindelijke doel. Maar daarvoor zou veel onderzoek moeten worden gedaan in archieven. Besloten werd tot oprichting van twee werkgroepen met verschillende taken. Een werkgroep zou zich belasten met het verzamelen van gegevens en de andere werkgroep zou zich daadwerkelijk bezig houden met de maquettebouw. De onderzoeksgroep zou daarbij aanvullende gegevens verzamelen over de bewoners, hun beroep en godsdienst die bij de tentoonstelling konden worden gebruikt.

Een nieuwe koers

Het is ten dele wat anders gelopen. Voor de onderzoeksgroep was het van meet af aan niet geheel duidelijk waarop werd gekoerst. Er kwam een veelheid van gegevens boven water zonder dat meteen duidelijk was wat daarmee gedaan kon worden. Die onduidelijkheid leidde ertoe dat toegezegde medewerking vaak vertraagde. Achteraf bezien ontbrak er een duidelijke probleemstelling bij het onderzoek waardoor ook vooronderstellingen en deelvragen in de lucht kwamen te hangen. Dat heeft een aantal medewerkers gedemotiveerd en aanleiding gegeven tot wijzigingen binnen de groep. Waar was men mee bezig en waar moest het toe leiden?

Uiteindelijk spitste de discussie zich toe op de vraag of alleen gegevens werden verzameld voor de werkgroep maquette en gegevens voor de tentoonstelling of dat de berg gegevens ook aanleiding zou kunnen zijn voor aparte publicatie. Uiteindelijk is ook gekozen voor publicatie, een boek dus.

Vanaf dat moment, het was inmiddels januari 1989 geworden en de tijd begon te dringen, kwam de werkgroep in nieuw vaarwater.

Mevrouw Verdegaal kreeg als nieuwe voorzitter de taak om de publicatie voor te bereiden. Behalve de leden van de werkgroep werden ook ter zake kundige amateurs en professionals 'van buiten' gevraagd aan het boek als co-auteur mee te werken.

Het boek 'Hilversum, anno 1850'

De 'werkers van het eerste uur' die zich vooral bezig hielden met het verzamelen van de gegevens zijn: Mevrouw K. Abrahamse, de heer en mevrouw Pott, mevrouw G.M. de Wit, de heer M. Dekker en de bestuursleden C. van Aggelen en P. Timmer.

Later is de werkgroep versterkt met de heren H. van de Berg en Chr. de Visser. Gedurende de gehele periode fungeerde de heer E. van Mensch als schakel met de maquettegroep.

Om mee te werken aan de publicatie werden de volgende personen gevraagd: Prof. G.J. Schutte, die de demografische gegevens van Hilversum zou bewerken. Maar hij werd ziek en dit onderdeel bleef voor een deel liggen. Wel adviseerde een van zijn medewerkers, de heer J. Kok, hoe de gegevens in computerbestanden

konden worden ondergebracht. De uitdraai daarvan leverde een schat aan gegevens op die echter nog op uitwerking wachtte.

Pas dit voorjaar werd de historisch-demograaf Prof. H.A. Diederiks te Leiden bereid gevonden verdere hulp te bieden. Onder zijn leiding bereidt zijn doctoraal-student de heer Ter Avest een scriptie voor over dit onderwerp. Vooruitlopend daarop zal een deel van zijn onderzoek op basis van de verzamelde gegevens in het boek worden gepubliceerd.

Ook binnen de eigen historische kring werden medewerkers gevonden, te weten Mevrouw I. van Koningsbruggen die over de huisvesting van arbeiders anno 1850 schrijft, de heer J. Petersen die de postgeschiedenis van ons dorp voor zijn rekening neemt en de heren C. en J. van der Voort die Joods Hilversum in de 19e eeuw belichten.

Tot slot werd in mei jongstleden een eindredactieteam geformeerd bestaande uit de heren J. Lamme, E. van Mensch, E. Pelgrim, W. Pott en J. van der Voort, onder leiding van de heer J. van Herpen.

Het boek verschijnt bij uitgeverij VerLoren en moet op 17 november a.s. tegelijk met de ope-

Tabel: verdeling van de landbouwers(sters) over de wijken, onderverdeeld naar religie.

WIJK	R.K.	O.R.	N.H.	TOTAAL
A	15	9	2	26
B	3	2	1	6
C	13	1		14
D	4	4		8
E	1			1
F	21	8	1	30
G	14	7	3	24
H	10	1	13	24
TOTAAL	81 (61%)	32 (24%)	20 (15%)	133

Een voorbeeld van gegevens verzameld door de werkgroep 'Hilversum 1850'. Uit de gegevens komt naar voren dat wijk H de meeste landbouwers heeft en dat de Ned. Hervormde boeren vooral in wijk H zijn geconcentreerd. 18 van de 24 landbouwers in wijk H komen van 'buiten het dorp'. Wat is daarvan de oorzaak geweest? Zijn daar nieuwe gronden ontgonnen? Woonde men daar op eigen grond? Wijk H is in ieder geval een buitenbeentje. Het valt op dat de Oud-Roomsen sterk vertegenwoordigd zijn onder de landbouwers (24%) terwijl ze op dat moment in totaal maar 8,6% van de bevolking zijn.

ning van de tentoonstelling worden gepresenteerd.

Nieuwe vragen

De werkgroep reilt en zeilt nu voorspoedig al is er sprake van tijdnood. Kwam men aanvankelijk een keer per maand bijeen, die frequentie loopt nu op naar een keer per twee a drie weken. Er zijn bovendien weer nieuwe vragen gekomen van de werkgroep maquette. Of de werkgroep maar even met gegevens wil komen waarop een visualisatie van elementen van de tentoonstelling kan worden gebaseerd, b.v. hoe een schoolklas of een arbeiderswoning er anno 1850 uit-

zag, welke beeldende kunstenaars zich in die tijd met Hilversum bezig hielden, voorwerpen uit het dagelijks leven, elementen van de Joodse cultuur enz. enz.

Ook is een educatief project gestart dat zich richt op de Hilversumse basisscholen. Hiermee zijn vooral de werkgroepleden C. van Aggelen en H. v.d. Berg betrokken. De bedoeling is te komen tot een lesbrief en opdrachten voor schoolklassen in verschillende leeftijdsgroepen. De educatieve dienst van het Goois Museum zal bij de definitieve vormgeving worden betrokken.

J.E.L.

De maquette van Hilversum anno 1850

Als middelpunt van de tentoonstelling "Hilversum anno 1850" zal een maquette te zien zijn van het dorp zoals dit in het midden van de vorige eeuw er uit heeft gezien. In het afgelopen decembernummer van Eigen Perk bent u al in het kort geïnformeerd over deze maquette en over de werkgroep die met de voorbereiding actief is.

De kaart van 1850

De basis voor de maquette vormt de kaart van het dorp Hilversum, gedateerd 29 juli 1850. Op deze plattegrond van de gemeente Hilversum, sectie G, ofwel het gebied met de huizen, staan alle panden en enkele perceelgrenzen ingetekend. Naast de plattegrond staan aan beide zijden twee lijsten van de huizen, gegroepeerd per wijk. Bij elk huisnummer wordt vermeld het oude huisnummer, het kadastrale nummer, de bestemming van het gebouw/perceel en de oppervlakte. Op de plattegrond zijn de huizen per wijk verschillend van kleur. Veel gegevens over deze kaart zijn niet bekend. De ingelijste plattegrond komt uit het bezit van de notaris mr B.J. Hoetink en is later in het notariskantoor gebleven, onder beheer van notaris mr C. Stolp en nu is de kaart in het bezit van notariskantoor Frijns De Haas Stolp te Hilversum. Het is zeer waarschijnlijk dat de kaart is gemaakt op initiatief van de toenmalige notaris A. Perk om op deze wijze de verandering van de huisnummering in 1850 en de relatie tussen de huisnummers en de kadastrale num-

mers "in kaart te brengen".

Een tweede kaart die bij het maken van de maquette is gebruikt is de eerste kadastrale kaart, gedateerd 1824, gemaakt ca. 1830. Op deze kaart staan alle perceelgrenzen en alle panden zeer nauwkeurig aangegeven. Aan de hand van deze kaart zijn destijds de grenzen van de verschillende eigendommen voor het eerst vastgelegd. Voor de maquette is de kaart van 1850 aangevuld met gegevens van de kaart uit 1830.

Bronnenonderzoek

De gegevens over hoe de gebouwen eruit hebben gezien, waren moeilijker te achterhalen. Een van de bronnen is de grote verzameling van foto's en prentbriefkaarten, zowel oud als nieuw. Hierop is gezocht naar de bebouwing uit 1850. Door het vergelijken van de plattegrond uit 1850 met latere kaarten kon de datum van afbraak globaal worden achterhaald. Als het gebouw niet meer op de kaart van bijvoorbeeld 1884 voorkwam, wat veel voorkwam, hoefden we niet naar fotografische afbeeldingen te zoeken. De afbeeldingen die wij vonden moesten vervolgens worden geïnterpreteerd omdat vaak in de loop van de tijd verbouwingen hadden plaatsgevonden, bijvoorbeeld het vergroten van de etalage.

Ook tekeningen zijn een bron geweest voor het achterhalen van de oude bebouwing. Vele tekeningen uit de collectie Maarten Betlem, onderdeel van de topografisch-historische atlas

van het Goois Museum, geven een goed beeld van de huizen in oud-Hilversum.

Incidenteel had de werkgroep de beschikking over bouwtekeningen van een gebouw. Zoals bij het onderzoek in het notarieel-archief door een van de auteurs van het boek Hilversum anno 1850, waarbij een aantal van deze gedetailleerde tekeningen gevonden werden.

De reconstructie

Het onderzoek naar de situatie van de bebouwing van Hilversum anno 1850 heeft geleid tot een reconstructie die qua vorm van de huizen redelijk betrouwbaar is. Over de indeling van de gevels, dus waar precies de deuren en ramen hebben gezeten is veel minder duidelijkheid. De afbeeldingen die wij hebben kunnen gebruiken geven vaak maar een beeld van een voorgevel en soms ook een zijgevel. De overige gevels zijn dan niet te achterhalen. Van veel huizen hebben wij totaal geen afbeelding gevonden. De oor-

zaak is gelegen in het feit dat in de periode van 1850 tot 1900 veel in het dorp is veranderd en de meeste foto's na 1900 zijn gemaakt.

Globaal is van de ongeveer 515 huizen 10% teruggevonden op een of meer afbeeldingen. De ontbrekende gegevens zijn op een min of meer standaard wijze ingevuld. De meeste huizen en boerderijen in Hilversum werden in die tijd volgens standaard afmetingen en vormen gebouwd. Het aanvullen van de ontbrekende gegevens was daardoor op een verantwoorde wijze mogelijk.

Werkwijze

De volgorde van de werkzaamheden ging als volgt. Na het onderzoek werd per huis een kaart ingevuld en op deze kaart de plattegrond met de vier gevels getekend. Aan de hand van deze kaart kon van hout het huisje worden gezaagd. Vervolgens werd in de juiste kleur het dak op van het houten huisje geschilderd. Tot slot kwamen-

huisnr. 1850	straat	ligging ☐ noord ☐ oost ☐ zuid ☒ west	kadastr. nr(s)	omschrijving	oppervlakte	sector
423	Langestraat 103		646-649	Huis, Erf en tuin	B.R. Ell 6.82	16
oud huisnr.	gebruik 1850					wijk F
432						

opfonderheden

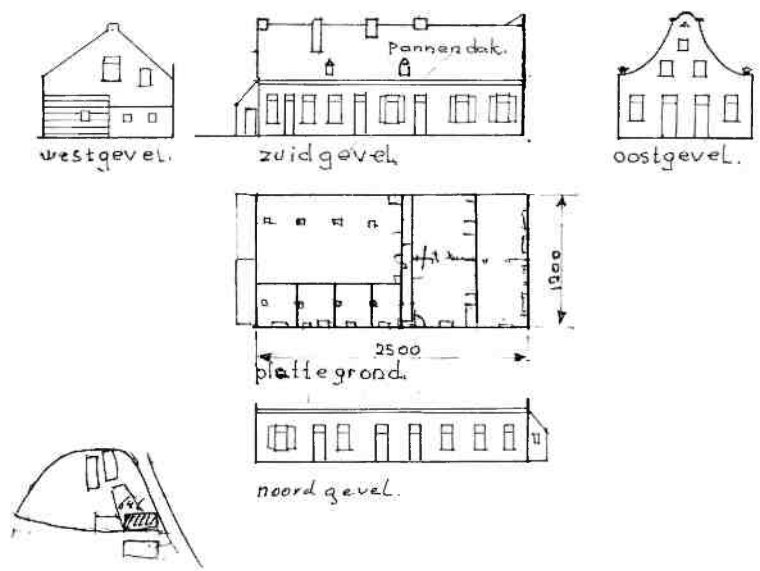
boerderij van Hautman

bouwjaar 1768 bron:
Lit. architectuur onderz.

afb.: div
Toon de Jong bibl. A.5
foto's
tekeningen Cees Boelzschoten

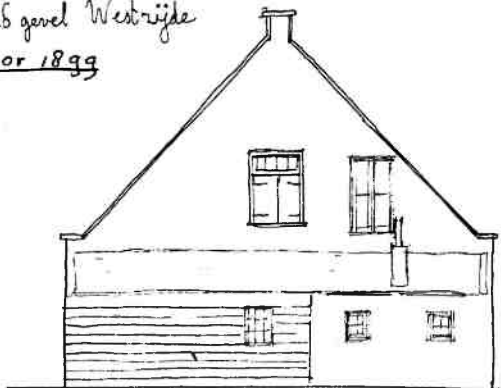
WERKGROEP MAQUETTE
HILVERSUM 1850

hist. kring "Atb. Perk" / Goois Museum

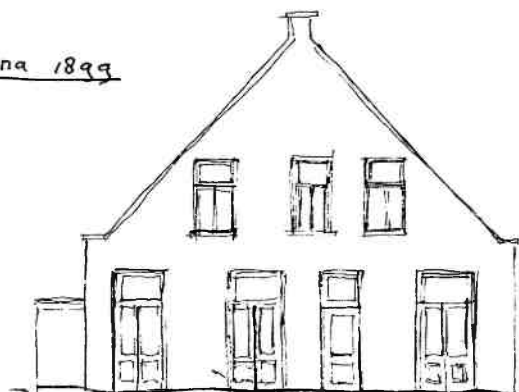

Verkleining van de kaart met de gegevens van één huis. Een dergelijke documentatie moest voor elk van de ruim 500 huizen worden gemaakt, voordat deze op schaal kon worden nagemaakt.

lemb gevel Westrijke
voor 1899

na 1899

aan de vierkanten van de huisjes de geveltjes, die hiervoor waren gekleurd.

De huisjes werden daarna geplaatst op een grondplaat, een "puzzel-plaat" van ca. 3 x 3,5 meter waar de kaart van 1850 op was getekend. De opdeling in "puzzelstukjes" was nodig om handzame stukken te krijgen en de naden tussen de stukken te kunnen wegwerken, veelal langs de rand van de straten. Na het plaatsen van de huisjes en de bomen werden de wegen en de overige gronden ingekleurd of op andere wijze aangebracht.

De maquette geeft vooral een goed inzicht in hoe Hilversum en ruimtelijk heeft uitgezien, ongeveer 150 jaar geleden. Het is het brinkdorp Hilversum waarvan nu nog op enkele plaats de resten zijn terug te vinden.

Ed van Mensch

Links: Reconstructie van de westzijde van de Boerderij van Houtman door C. Boekschoten. Een van de bronnen van gegevens voor de maquette.

Onder: Leden van de werkgroep Maquette Hilversum 1850 bezig met de voorbereidingen van de maquettebouw.

